

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін Одеського національного морського університету Михайлуци Миколи Івановича на дисертацію Гавриліва Ігоря Омеляновича «**Військово-політична діяльність УВО-ОУН в боротьбі за Українську Державу (1920-1941 рр.)**», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Начебто парадоксально а, водночас, символічно довелося нещодавно (у березні 2017 р.) – мені, як члену спеціалізованої ради при Чорноморському національному університеті брати участь у обговоренні дисертаційного дослідження пані Гаргаун Яни, присвяченого постаті Юрія Бойко-Блохина, українського та німецького дослідника, громадського діяча, професора, згодом ректора УВУ в Мюнхені, автора значної кількості фундаментальних праць, в яких він постає одним з теоретиків українського націоналізму. Повернення до «малої» й «великої» Батьківщин постаті Ю. Бойко-Блохина, його, так би мовити, наукова реабілітація стали можливими завдячуши молодому миколаївському науковцю, яка спробувала «докопатися» до самих глибин націотворення, до прихованих історичним порохом сегментів державотворення й етатизму. І це ж на Півдні України, який на думку декого є «проросійським за духом», насиченим «духовними скрепами».

Сьогодні ж і я маю можливість, як представник півдня країни, долучитися до захисту ще однієї дисертаційної роботи, вкрай значимої для нас усіх українців, що на заході, що на півдні. Бо йдеться про головне – про нашу соборну державність, яку плекали й окроплювали кров'ю мільйони свідомих українців. Згадуються слова великого патріота української землі полковника Є. Коновалця, який пророче казав: «У великій світовій драмі наших днів ми маємо до вибору: або бути творцями, або жертвами історії». Чи не звучать ці слова саме зараз вельми актуально з огляду на нав'язану нам гібридну війну зі сходу, з огляду на те, що значна кількість українців, навіть попри жахливі

жертви в цій війні, перебувають у тіні східного сусіда, російських політиків і мас-медіа, які не лише втручаються в українські дискусії, а й пробують накинути нам свою імперську версію минулого, свою модель пам'яті, розколюючи нас на різні табори, т.зв. націоналістів, бандерівців, західняків тощо і прорадянських/проросійських шанувальників «великого братнього союзу».

Але ж ми усвідомлюємо, що найскладнішою проблемою в майбутній еволюції української думки буде синтез антагоністичних політико-ідеологічних напрямів. Адже брак такого синтезу власне й спричинив поразку української революції 1917-1921 років, поразку українського націоналістичного антиімперського руху в 1930-1940-ві роки. Україна, поза сумнівом, зможе вистояти лише за умови, коли українці будуть здатні розв'язати свої суперечливі проблеми, згуртовано протистояти загрозам внутрішнім і зовнішнім. Оскільки у нас немає вибору, окрім певного синтезу у вигляді налагодження процесу взаємного зближення тих напрямів, які антагонізували один одному, українці тепер змушені опановувати велике мистецтво конструктивної співдії. Ось тут потрібен приклад інтелектуальних авторитетів. Саме вони мають подати широкий погляд на історію, який би пронизував усі аспекти нашого минулого, особливо того, що зовсім було не сумісним.

Одним словом, потрібен такий мисленнєвий спосіб подолання історичного минулого, який би дозволяв піддавати критиці окремі особи, ідеї, групи тощо, або пристати на якусь із протилежних позицій. Всеохоплюючий підхід передбачає, що матеріальні й духовні досягнення нації мають спільне надбання, а не заслуга якоїсь окремої політсили, групи, фракції тощо. І на противагу, такий підхід передбачає обов'язкову сміливість взяти на себе моральну відповідальність за хиби і прорахунки свого народу/нації, за факти «незручної історії», коли їх припускалися окремі особи чи групи.

Відтак, цілком погоджуємося з Я. Грицаком, про те, що ми повинні вибудовувати такі принципи, які б змусили суспільство виявляти і гордість за подвиги, і сором за злочини, не замовчуючи їх. Такий суспільний компроміс

приведе неодмінно до українсько-українського примирення в доланні власної історії.

Зазначене вище цілковито стосується такої «дражливої» в нашому суспільстві теми – ролі українського націоналізму в боротьбі за українську державність. Наскільки ця тема болить українцям, і наскільки викликає рефлексії на рівні параноїальної дисфункції пропагандистів та ідеологів сусідніх держав, говорить за себе значне число наукових досліджень, монографій, статей, спогадів безпосередніх учасників подій тощо, що й сам дисертант «згрішив» вражаюче завеликим списком використаних джерел та літератури, попри вимоги до обсягів подав аж 1353 позиції на 135 сторінках!

Розгляд такої доволі складної наукової проблеми, з усіх сторін, вимагав від дисертанта надзвичайного вміння знайти делікатні рівноваги у способах вивчення представленого на широкий загал пласту наукових ідей, низки історичних концепцій, що перебували у колі фахової дискусії. Актуальність дослідження Ігоря Гавриліва є несумнівною, і на нашу думку, є осмисленою репрезентацією історії військової та політичної діяльності УВО-ОУН на основі наукового, неупередженого висвітлення, що допоможе віднайти ключ до розуміння і адекватної оцінки нашого минулого.

Дисертаційне дослідження і його проблематика пов'язані із реалізацією плану наукової діяльності кафедри новітньої історії України імені М. Грушевського «Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції у ХХ ст.» (№ д.р. 0112U004043).

Дисертантам чітко сформульовано мету і завдання, предмет дослідження, обґрунтовано виглядають визначення хронологічних і географічних меж. Хоча, щодо останніх двох позицій вартувало б послуговуватися конкретно історичними визначеннями й дефініціями, і уникати застосувань доволі розлогих визначень публіцистичного характеру на зразок: «повстання супроти чужинецьких окупаційних режимів», «дороговказу та зasadничого обґрунтування мети діяльності націоналістичного підпілля в час розгортання нового світового конфлікту». Так само фривольно звучать слова дисертанта у

сегменті визначення географічних меж – «осередки розселення української діаспори».

Задля з'ясування суті й наслідків процесів, які відбувалися у хронологічному проміжку часу й територіальних межах, дисертант обрав синтезований підхід до різних методик, що дозволило йому у діалектичному розвитку комплексно відтворити і до максимально можливого рівня дослідити проблему національного державотворення у військово-політичній діяльності УВО-ОУН. Схвальним є те, що задля цього автором доволі раціонально застосовано як загально-наукові, так і спеціальні підходи, методи, та дослідницький інструментарій, про що йдеться і в авторефераті роботи. Не зупиняючись на цьому, зазначимо, що ракурс постановки проблеми і безпосередньо пов'язані з нею наукові завдання опонованої роботи спонукали дисертанта саме до цих методик.

Структура дисертаційного дослідження, яка містить вступ, 5 розділів з 13 підрозділами, висновки, список використаних джерел, літератури та додатки. Стосовно архітектоніки маємо певне зауваження щодо підрозділу 2.1 «Теоретико-ідеологічні основи українського націоналізму», який краще би корелював з проблематикою розділу III, де йдеться про воєнно-стратегічне і суспільно-політичне становище українських земель і про утворення УВО. Саме тут і було би доречним виписати підрозділ 2.1, препаруючи теоретичні засади українського праворадикального руху. Нам бачиться, що розділ I має зазвичай традиційно присвячуватися аналізові відсепарованої історіографії, систематизованої археографічної основи, а також методологічним підходам і дослідній кухні загалом, тому було б доречно помістити підрозділ 2.2 до розділу Першого.

Вражає, як було зауважено, вельми солідна джерельно-літературна база дисертації І.О. Гавриліва, аж 1353 найменування, з яких п'ята частина становлять безпосередньо архівні джерела. Список літератури, яку дисертант проаналізував, відмовившись від непродуктивної практики застосування ідеологічних кліше, вражає. Цей значний обшир за ідеологічною полярністю

авторів і праць від В. Замлинського і до моого доброго земляка Юрія Зайцева, чітко виструктуровано і подано у вибудуваній схемі на основі проблемно-хронологічного методу, класифіковано в історіографічні етапи. Трохи прикро, що для наукової спадщини Юрія Бойка-Блохина, як прихильника мельниківського напрямку ОУН, місця в історіографічному сегменті дисертації не знайшлось.

Особливої уваги заслуговує підрозділ 1.2, що традиційно присвячується джерельній основі наукових досліджень. Дисертант виокремив низку важливих пам'яток наративного й документального характеру, які вражают як широким спектром, так і географією походження, що доволі професійно дисертант зумів використати задля розкриття поставленої мети. Творчо й часом емоційно, пропустивши скрізь себе, задіявши опубліковані документальні збірки, різноманітні матеріали періодичних видань різного походження й ідеологічної спрямованості, автор роботи віднайшов і запропонував евристичного характеру документи, спогади, епістолярії безпосередніх співучасників та очевидців національно-визвольних змагань 20-х – початку 40-х років минулого століття.

Втім дисертант, вочевидь, враховуючи значущість своєї проблематики, так захопився поданням нарізок джерельної інформації, наведенням значної кількості винятків та цитувань, що часом нехтував безпосереднім аналізом тих джерел. Немає сумніву, що такі ексклюзивні й евристичні джерела тут доречні, але дисертант має завдання не скільки цитувати історичне джерело, скільки дати йому аналіз, його походженню, достовірності, історичної цінності, значимості задля розуміння історичного процесу/процесів тощо. Буквально весь джерелознавчий сегмент перенасичений цитатами, а іноді описовість превалює у тексті (До прикладу: про збірники документів В. Косика, В. Сергійчука (с. 66-67). При усій повазі до названих колег-науковців, часом не так важливо зазначити, хто як активно працює над публікацією архівних матеріалів, а важливо які саме ексклюзивні джерела лягають в основу історіописання. А архівні документи було б логічніше навести окремими додатками і таким робом увести їх у науковий обігцілком, що для наступників є вкрай важливим.

Трохи змазано виписано абзац про малодоступність архівних фондів, відтак ця істина залишається лише простою констатацією. Власне з такими проблемами стикався чи не кожний дослідник. Говорячи про офіційні документи ОУН, дисертант не спромігся зазначити які саме фонди у вигляді електронного ресурсу було використано з Архіву Центру визвольного руху України.

Не заглиблюючись ґрутовно саме зараз у аналіз текстів решти розділів дисертаційного дослідження, зупиню свою увагу на відповідності поставлених дослідницьких завдань представленому тексту, який подається з певним мовленнєвим колоритом, зберігаючи місцевий, галицький діалект, проте все таки міг би бути краще виписаний, відредактований і приведений до сучасних літературних норм, як у стилістиці, так і в орфографії.

Проте, не вважаючи цей закид за принциповий, хотілося б зупинитися на головних перевагах дисертаційних розділів. Поміж значного числа вчених дисертант чи не першим спромігся дослідити проблему національного державотворення у військово-політичній діяльності організацій – УВО-ОУН, показавши, як саме ці утворення боролися в нових, складних, несприятливих і противрічивих геополітичних умовах.

Ознакою текстів є не тільки україноцентрична, патріотична громадянська позиція дисертанта, яку він віdstоює повсякчас, а що вельми важливо, переконлива дискусія з приводу депропагандизації історії українського націоналістичного руху, розвінчання ідеологем і стереотипів, які просякають і дотепер в новітню українську історію.

На противагу значному числу представників історичної науки сусідніх країн, як на заході, так і, особливо, на сході, дисертант стверджує, що збройне підпілля та “легальна опозиція” своєю позицією, реальними справами «запалили» національною ідеєю широкі верстви західноукраїнського населення, діаспору та навіть свідоме українство на сході та півдні українських земель.

Дисертація стала науково-дослідним майданчиком, на якому дисертант, поєднавши дві складові українського націоналістичного руху – УВО і ОУН, розглянув проблему як цілісну, просунувши наукову роботу у перспективі висвітлення цілей, завдань, методів, засобів тощо діяльності цих організацій в умовах окупації й боротьби за власну державність. Попри це, дисертант запропонував власне бачення причин та наслідків для українського продержавницького руху, спричиненого розколом в ОУН.

Заслуговує на увагу нетрадиційне визначення нового етапу верхньої межі початку визвольної боротьби українців 1941 роком, стверджується, що саме з початком німецько-радянської війни постало реальна можливість проголошення відновлення Української держави.

У тексті роботи виокремлюються важливі відомості про вплив націоналістичної ідеології на розвиток української ментальності, цементування світоглядних основ національної ідентичності напередодні Другої світової війни, в умовах асиміляційної політики сусідів та їхніх держав. Дисертантам доповнено низку методологічних положень відносно формування української нації, спрямованості боротьби націоналістичних організацій в умовах, які були сутнісно складними на історичних українських теренах.

Знайшли подальшого вивчення методи підготовки й реалізації бойових операцій-акцій УВО-ОУН, особливо у боротьбі за відстоювання незалежності Карпатської України в переддень світової війни, та власне організаційні та бойові операції повстанських загонів – оборонців української землі вже в ході самої війни. Наявність чисельних джерел і їх неупереджене використання, сприяло дисертантові поглибити знання щодо уточнення чисельності й складу націоналістичних організацій в західних регіонах України.

Дисертація пана Гавриліва І.О., поряд з тим, глибоко препарує програмні засади українських націоналістів, особливо суспільно-політичне та соціально-економічне бачення державницьких перспектив, загострюючи акценти на оцінці стратегії і тактики українських націоналістів у 20-30-ті роки, та в умовах світової бійні між Гітлером і Сталіним. Тут ми маємо можливість спостерігати

спробу дисертанта зрозуміти причини налагодження міжнародних контактів не тільки з різними військово-політичними очільниками країн, зокрема Німеччини, особливо прихильних до українських проблем, але й залучення до вирішення українського питання різновекторних за поглядами й етатистським інструментарієм державотворців – діячів УНР та гетьманців.

Трохи прикро, що серед позитивних рис дисертаційного тексту вкрадаються певні загальноісторичні нариси, виписані, вочевидь, задля подачі історичного фону, однак іноді дисертант аж занадто захоплюється такими описами-роздумами, акцентуючись на початку радянсько-німецької війни, превентивності удару як Гітлера, так і Сталіна, про розстріл польських офіцерів під Катинню, про особистого астролога Р. Гесса, про радянських провокаторів у III Райху та ще на інших відступах й історичних есеях, хоча вони мають віддалений стосунок до дослідницьких завдань дисертації.

Відрядно підкреслити що дисертаційне дослідження увінчується солідними висновками й теоретизаціями, низкою додатків і таблиць, які тільки посилюють науковий зміст та практичне значення дисертаційної роботи Ігоря Гавриліва.

Особистий внесок дисертанта, як і достовірність одержаних ним наукових положень і результатів, позначається насамперед ґрунтовним підходом до використання масиву раніше не досліджених архівних джерел, здійсненням якомога повного реєстру літератури з історії діяльності організацій УВО й ОУН в Україні у передвоєнний час та на початку німецько-радянської війни.

Одноосібні авторські наукові публікації: 34 у фахових наукових виданнях, 20 у наукових збірках і матеріалах конференцій, 2 статті опубліковані у зарубіжних виданнях, сформульовані висновки, неупереджений аналіз та виважене користування дослідницьким інструментарієм підтверджують наукову значимість дисертаційної роботи Ігоря Омеляновича Гавриліва.

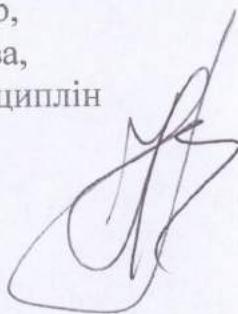
Дисертація відповідає проблематиці за спеціальністю «Історія України». Зміст та структура автореферату відповідає формі, суті й основним положенням викладеним у тексті дисертації.

Зазначені вище наші зауваження і роздуми мають в основному рекомендаційний характер та принципово не знижують загальної цінності дисертаційної роботи як актуального і самостійного наукового дослідження й висловлюються лише у позитивному контексті.

У підсумку вважаємо, що за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною визначених та розв'язаних завдань, обґрунтованістю основних положень, а також науковим та практичним значенням дисертаційне дослідження Ігоря Омеляновича Гаврилова «**Військово-політична діяльність УВО-ОУН в боротьбі за Українську Державу (1920-1941 pp.)**», відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

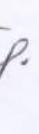
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства,
історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного
морського університету

/ M.I. Михайлуса /

10.05.2017 р.

Підпис підтверджую:

Ю.О. Коротко